

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ – ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

Οι παρούσες σημειώσεις για το μάθημα επιλογής «Ποινική καταστολή – Σωφρονιστική» βασίζονται στις παραδόσεις του μαθήματος κατά το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2020-2021, στα ανηρτημένα στο eclass έγγραφα και στο διανεμόμενο σύγγραμμα.

Σκοπός τους είναι να συγκεντρώσουν και να παρουσιάσουν -συνοπτικά- τα βασικά ζητήματα από τις επιμέρους ενότητες του μαθήματος, ώστε να χρησιμεύσουν κατά την τελική επανάληψη. Δεν αρκούν σαφώς από μόνες τους (τουλάχιστον για την πλήρη και εις βάθος κατανόηση του αντικειμένου) και δεν υποκαθιστούν τα ανηρτημένα έγγραφα ή τις σημειώσεις από τις παραδόσεις.

Χρήσιμη είναι η συνολική θεώρηση της ύλης και η δυνατότητα συγκριτικής επισκόπησης πχ των διαφορετικών σχολών και προτύπων. Ζητούμενο δεν είναι η στείρα αποστήθιση των εκάστοτε θεωριών αλλά η κατανόηση και ικανότητα κριτικής προσέγγισής τους. Κατ' αυτό τον τρόπο θα πρέπει να επιχειρηθεί η προσέγγιση διάφορων ζητημάτων, όπως ο ρόλος του νομοθέτη, του δικαστή και των ειδικών επιστημόνων στις διαφορετικές σχολές.

Πέρα από τις σημειώσεις των παραδόσεων, τα ανηρτημένα έγγραφα και την ανάγνωση των κρίσιμων άρθρων του Ποινικού Κώδικα και του Σωφρονιστικού Κώδικα, ιδιαίτερα χρήσιμη είναι και η ανεύρεση σχετικών άρθρων και συνεντεύξεων από το περιοδικό The Art of Crime.

Καλή ανάγνωση!

Γιώργος Ζερβάκης

Ορισμός Ποινής: Κακό που επιβάλλεται ως τέτοιο σε εκδήλωση ιδιαίτερης κοινωνικοηθικής απαξίας

→ Η ποινή πρώτα από όλα είναι ένα κακό

Υπάρχουν τρεις τρόποι προσέγγισης των ποινών:

1) *Φιλοσοφική προσέγγιση:* Γενικός και αφηρημένος τρόπος που δεν ενδιαφέρεται για τις διαφορετικές μορφές των ποινών. Δικαιολογείται η ποινή σε σχέση με την ηθική, πολιτική και φιλοσοφία του δικαίου

2) *Κοινωνιολογική προσέγγιση:* Σύνδεση της ποινής με το κοινωνικό πλαίσιο, ως φαινόμενο που καθορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες του οποίους και αντανακλά

3) *Τεχνική προσέγγιση:* Περιγραφή της ποινής όπως λειτουργεί στην πράξη και βελτίωση του τρόπου λειτουργίας της για την επίτευξη των στόχων που προκύπτουν από πολιτικούς συμβιβασμούς. ΔΕΝ έχει τη συνοχή της φιλοσοφικής προσέγγισης

- Έμφαση δίνεται εδώ στην φιλοσοφική προσέγγιση:

Η ποινή θέλει δικαιολόγηση ιδίως αφού συνεπάγεται βάρη και στερήσεις. Το κράτος έχει το μονοπώλιο της έννομης βίας και επιβάλλει ποινές, ένα φύσει κακό (κατά μία άλλη μη κρατούσα άποψη δεν είναι κακό αφού μπορεί να ωφελεί τον δράστη) ως έκφραση αποδοκιμασίας προς την πράξη τους

Συνεπειοκρατικές και Δεοντολογικές Θεωρίες

- Οι συνεπειοκρατικές θεωρίες στηρίζονται στον ωφελιμισμό (Bentham, J. S. Mill κλπ) → Ζητούμενο είναι ο μεγαλύτερος βαθμός ευτυχίας για τον μεγαλύτερο αριθμό. Ο άνθρωπος αναζητά την ευτυχία και αποφεύγει τον πόνο. Η ποινή λοιπόν ως κακό δικαιολογείται στο βαθμό που αποτρέπει άλλα μεγαλύτερα κακά. Υπερτερεί η ευτυχία του συνόλου, η ειδική και γενική (αρνητική και θετική) πρόληψη. Το ορθό και το λάθος για τον Μπένθαμ κρίνονται μόνο από την ευτυχία (=ηδονή και έλλειψη πόνου) και τη δυστυχία. Η αρχή της ωφελιμότητας αναφέρεται στην ατομική ωφέλεια. Η ωφέλεια του κοινωνικού συνόλου αποτελείται από το άθροισμα του συμφέροντος του καθενός χωριστά και μετρά το ίδιο. Η θεωρία του Μπένθαμ είναι η βάση για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών στη βάση κινήτρων τα οποία

έχουν τη μορφή ποινών και ανταμοιβών. Εδώ η αρχή της αναλογικότητας σημαίνει ότι η ποινή (α) δεν είναι λιγότερο βαρύτερη από το αναγκαίο μέτρο για να ξεπεράσει το όφελος από το έγκλημα, (β) όσο απέχει χρονικά από το έγκλημα τόσο βαρύτερη είναι, (γ) είναι μεγαλύτερη για τους καθ' έξη εγκληματίες, (δ) αν το όφελος του εγκλήματος είναι αβέβαιο προτιμάται η βαρύτερη ποινή, (ε) είναι τέτοια ώστε να κατευθύνει το δράστη που σχεδιάζει πλείονα εγκλήματα στην τέλεση του ελαφρύτερου και (στ) όμοια εγκλήματα τιμωρούνται ομοίως, λαμβανομένων υπόψη των λοιπών περιστάσεων

Η φυλακή λειτουργούσε ως τρόπος εκμάθησης του εγκλήματος και για αυτό ο Μπένθαμ σχεδίασε το *Πανοπτικόν* (εφαρμόστηκε μερικώς αλλά ανεπιτυχώς στη Γαλλία και τις ΗΠΑ), μία κυκλική φυλακή με ένα πύργο ελέγχου στη μέση σχεδιασμένο κατά τρόπο ώστε οι κρατούμενοι να μην ξέρουν πότε παρακολουθούνται και μέσω του διαρκούς φόβου της παρακολούθησης να πειθαρχούν από μόνοι τους. Ομοιότητες υπάρχουν σήμερα με τα συστήματα ηλεκτρονικής επιτήρησης ακόμα και με τις κάμερες της τροχαίας στους δρόμους

- Οι δεοντολογικές/ ανταποδοτικές θεωρίες (απόλυτες θεωρίες) υπάρχουν από την αρχαιότητα. Δεν επιβάλλονται οι ποινές λόγω της χρησιμότητάς τους αλλά λόγω του εγκλήματος. Ο ποινικός νόμος είναι κατηγορική επιταγή και δικαιολογεί την ποινή.
 - Ο *Hegel* στηρίζεται στη διπλή άρνηση: Το έγκλημα συνιστά άρνηση του δικαίου και η ποινή είναι άρνηση του εγκλήματος και συνεπώς μέσω της διπλής άρνησης (δλδ άρνηση της άρνησης του δικαίου) όχι απλώς καταφάσκεται αλλά εξαίρεται το δίκαιο
 - *Θεωρία του αδίκου πλεονεκτήματος*: με το έγκλημα ο δράστης αποκτά ένα άδικο bonus ελευθερίας συγκριτικά με τους νομοταγείς πολίτες και με την ποινή αποκαθίσταται η αδικία
 - Η αρχή της δικαιοσύνης-ισότητας δεν προσφεύγει σε μεταφυσικές έννοιες αλλά θέλει ίση μεταχείριση όμοιων περιπτώσεων και αφού ο παραβάτης του νόμου διαφέρει από τον νομιμόφρονα δικαιολογείται η ποινή

!Το παράδειγμα της νησιωτικής πολιτείας (Kant): Αν υποθέσουμε ότι υπάρχει μία νησιωτική πολιτεία που πρόκειται να βυθιστεί και οι κάτοικοί της ετοιμάζονται να διασκορπιστούν σε άλλες χώρες και να μην βρεθούν ποτέ

ξανά μαζί, θα πρέπει και πάλι να τιμωρηθούν όσοι παραβίασαν τον νόμο και ας μην υπάρχει καμία ωφέλεια από την ποινή (αφού άλλωστε είναι αδιάφορη η ωφελιμότητα).

Σύνοψη και κριτική:

Οι συνεισδοτικές θεωρίες λοιπόν εξαντλούνται στην έννοια της *ωφέλειας*. Κριτική ασκείται γιατί αποσυνδέεται η ποινή από το πρόσωπο του δράστη, κατασκευάζονται ένοχοι και τιμωρούνται αθώοι ή επιτρέπονται δυσανάλογες ποινές αν μεγιστοποιούν την ωφέλεια. Αντίλογος ότι αν τιμωρούνται οι αθώοι δεν διασφαλίζεται πως η ωφέλεια της κοινωνίας θα είναι μεγαλύτερη πχ λόγω του φόβου που θα επικρατεί, αλλά βασίζεται και αυτή η θέση σε ωφελμιστικά κριτήρια και όχι στη θέση ότι είναι κακό να τιμωρείται ένας αθώος. Επίσης εμπειρικά παρατηρείται ότι η αποτρεπτική λειτουργία της ποινής δεν είναι πάντα δεδομένη, κυρίως στα παρορμητικά εγκλήματα.

Οι ανταποδοτικές θεωρίες λένε ότι είναι *ηθικά ορθό* να τιμωρείται ο ένοχος. Είναι στραμμένες στο παρελθόν και αδιαφορούν για τις συνέπειες στο μέλλον. Η υποχρέωση επιβολής της ποινής πηγάζει από την άδικη πράξη. Η ποινή πρέπει να επιβάλλεται πάντα και να είναι ανάλογη του εγκλήματος.

Η έννοια της αναλογικότητας διαφέρει στις δύο θεωρίες. Για τις ανταποδοτικές αφορά τη σχέση της ποινής με το έγκλημα, είναι στραμμένη στο παρελθόν. Στον ωφελισμό αντίθετα είναι στραμμένη στο μέλλον και συνδέεται με την αποτρεπτική λειτουργία της ποινής.

Μικτές Θεωρίες

Hart: Η τιμωρία είναι μικτός θεσμός και διερωτάται

1) πως δικαιολογείται η ποινή → Ωφελμιστική θεωρία που σκοπό έχει τη μείωση του εγκλήματος

2) πως κατανέμεται αυτή → Επιβάλλεται μόνο στο δράστη του εγκλήματος

Σε δράστες ίδιων εγκλημάτων πρέπει να επιβάλλεται αντίστοιχη ποινή και η βαρύτητά της να αντανακλά ηθικές αξιολογήσεις για την απαξία των επιμέρους εγκλημάτων

Για τους **Duff** και **von Hirsch** η ποινή συνιστά έκφραση μομφής στο δράστη για το έγκλημα (επικοινωνιακός χαρακτήρας ποινής). Αποδέκτες της ποινής είναι ο δράστης, το θύμα και οι πολίτες. Δευτερεύων μόνον σκοπός είναι η γενική πρόληψη.

Διαφορά των δύο είναι ότι για τον **Duff** η σκληρότητα της ποινής πηγάζει από την ειδική πρόληψη ενώ για τον **von Hirsch** από την γενική πρόληψη

Κλασική σχολή (Beccaria)

Το ποινικό δίκαιο της εποχής του χαρακτηρίζεται από την βαρβαρότητα και αυθαιρεσία. Η αστική τάξη ζητεί ένα ορθολογικό σύστημα ποινών και περιορισμούς στην αυθαιρεσία. Πολιτικοί είναι λοιπόν οι λόγοι αντικατάστασης του παλιού συστήματος, στην οποία συνέβαλε και η ανάπτυξη των επιστημών. Το έγκλημα προσβάλλει πρωτίστως την κοινωνία. Συνεπώς η ποινή πρέπει να αντικατοπτρίζει το έγκλημα, να έχει διδακτικό χαρακτήρα και να υπάρχει ποικιλία στη βαρύτητα των ποινών. Πρώτος διατύπωσε το ωφελιμιστικό αξίωμα ότι η ποινή δικαιολογείται από την διασφάλιση της ευτυχίας (άλλωστε η κοινωνία σχηματίστηκε για την αποφυγή του χάους και οι ποινές αποτρέπουν τον δεσποτισμό). Για την αποτελεσματικότητα της ποινής δεν αρκεί η βαρύτητα αλλά απαιτείται ταχύτητα και βεβαιότητα. Πρέπει άρα να είναι δημόσια, έγκαιρη, η ελάχιστη δυνατή, ανάλογη του εγκλήματος και υπαγορευόμενη από το νόμο. Η ποινή πρέπει να προβλέπεται *a priori* στο νόμο και ο δικαστής στη συνέχεια μόνον εφαρμόζει το νόμο (*Ο δικαστής είναι το στόμα που προφέρει τα λόγια του νόμου*). Δίνεται έμφαση στις δικονομικές εγγυήσεις και στην ανθρώπινη μεταχείριση των υπόδικων. Σκοπός του επομένως είναι να γίνει η πρακτική πιο συνεπής και ορθολογική.

Νεοκλασική σχολή

Οι ιδέες του Μπεκαρία εφαρμόστηκαν στον Κώδικα της Γαλλίας του 1791 ασκήθηκε όμως έντονη κριτική καθώς αγνοούσε πλήρως και αδιαφορούσε για τις διαφορετικές περιστάσεις των εγκλημάτων (αντιμετωπίζονταν ομοίως οι μη υπότροποι με τους κατ' εξακολούθηση, οι ακαταλόγιστοι αντιμετωπίζονταν σαν ικανοί προς καταλογισμό κλπ).

Διαμορφώθηκε σταδιακά λοιπόν η *νεοκλασική σχολή* επηρεασμένη από την πρακτική εμπειρία εφαρμογής των ιδεών της κλασικής και από τα διδάγματα της νεότερης επιστήμης της συμπεριφοράς. Αξιοποιούνται τα ελαφρυντικά, καταθέτουν εμπειρογνώμονες (κυρίως για τη δυνατότητα του άλλως δύνασθαι πράττειν) κλπ. Αιτιολογική βάση της χρήσης της ποινής παρέχεται από τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου. Ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται σαν αυτοπροσδιοριζόμενο έλλογο όν.

Ιταλική θετική σχολή

Έχει επηρεαστεί από τον θετικισμό που βασίζεται στη μελέτη της βιολογικής ιδιοσυστασίας του ατόμου. Πλέον ο άνθρωπος δεν αντιμετωπίζεται ως αυτοκαθοριζόμενο ον. Ο εγκληματίας είναι ένα αταβιστικό ον και επιχειρείται η κατηγοριοποίηση των εγκληματιών.

Λομπρόζο: Βασική του θέση είναι ότι ο εγκληματίας άνθρωπος υποδηλώνει μία βιολογική οπισθοχώρηση σε προηγούμενο στάδιο. Αφετηρία του είναι μελέτη της βιολογικής φύσης του ατόμου. Είναι αντικειμενικός και *ντετερμινιστής*. Διακρίνει τρεις κατηγορίες εγκληματιών - (1) τους *εκ γενετής* (μία πρωτόγονη εξελικτική μορφή) (2) τους *παράφρονες* και (3) τους *εγκληματοειδείς* (μία ευρεία κατηγορία ανθρώπων χωρίς στίγματα ή αναγνωρίσιμες διαταραχές που υπό ορισμένες συνθήκες επιδίδονται σε ανήθικες συμπεριφορές)

Φέρρι: Δίνει έμφαση σε κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Διακρίνει τέσσερις κατηγορίες - (1) τους *παράφρονες*, (2) τους *εκ γενετής*, (3) τους *εκ περιστάσεως* και (4) τους *εκ πάθους*. Μελετάει ακόμα τις ισοδύναμες ποινές και τα προληπτικά μέτρα. Αντιμετώπισε το κράτος ως εργαλείο δημιουργίας καλύτερων συνθηκών. Τελικώς όμως ο Φέρρι συναίνεσε στον φασισμό, στοιχείο κεντρικό της κριτικής που ασκήθηκε στο έργο του.

Γκαρόφαλο: ο εγκληματίας είναι δράστης φυσικού εγκλήματος, προσβάλει τα *θεμελιώδη συναισθήματα φιλαλληλίας* (δικαιότητα και αγαθότητα). Η ποινή είναι μέτρο αναγκαίο για την προσαρμογή στην κοινωνία. Η θεωρία του έχει έναν ψυχολογικό προσανατολισμό. Ζητούμενο η αναλογία ποινής και φόβου (όχι εγκλήματος) που μπορεί να προκαλέσει ο δράστης. Τα μέτρα καταστολής (πχ αχρήστευση, υπερπόντια εκτόπιση, τοποθέτηση σε αγροτική αποικία) είναι άρα ανάλογα με την κατηγορία εγκλημάτων και εγκληματιών

Γερμανική σχολή

Κύριος εκπρόσωπός της είναι ο φον Λιστ που επιχειρεί μία σύνθεση της ιταλικής και της κλασικής σχολής. Υποστηρίζει ένα διπολικό σύστημα κυρώσεων με ποινές και μέτρα ασφαλείας: οι ποινές προσδιορίζονται από το νόμο και την ενοχή ενώ τα μέτρα ασφαλείας είναι αόριστης διάρκειας, βάσει της επικινδυνότητας του δράστη και διαρκούν όσο το επιβάλλει η δημόσια ασφάλεια.

Νέα κοινωνική άμυνα

Στόχος είναι η κατανόηση του εγκλήματος ως κοινωνικοατομικού φαινομένου για την προστασία της κοινωνίας αλλά και του ίδιου του ατόμου. Μεριμνά για την επανένταξη του ατόμου μέσα από την ενεργοποίηση των «καλών πλευρών» του χαρακτήρα του και της ενίσχυσης του αισθήματος ηθικής υποχρέωσης. Αξιοποιεί την ποινή και τα μέτρα ασφαλείας εναλλάξ, χωρίς διάκριση, ασκείται όμως κριτική καθώς αυξάνεται έτσι ο κίνδυνος αυθαιρεσιών που δεν καταλήγουν στην προστασία του ατόμου.

Αναμορφωτικό πρότυπο

Σκοπός της ποινής η βελτίωση και η επανένταξη, βάσει του σωφρονισμού. Το μοντέλο αυτό κυριάρχησε τη δεκαετία του '70. Αντίθετα από την Ιταλική σχολή που εστιάζει σε πτυχές της προσωπικότητας του δράστη, εδώ αντιμετωπίζεται σαν συνολική προσωπικότητα με μεγάλο βαθμό εξατομίκευσης. Παρεμβαίνει στη ρίζα του εγκλήματος με τη διάγνωση και θεραπεία.

Όμως σε ένα φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο δεν νοείται επέμβαση στο φρόνημα. Ασκείται κριτική καθώς πρόκειται για πατερναλιστικό μοντέλο χωρίς σαφώς καθορισμένες ποινές και με υπερεξουσίες των ειδικών επιστημόνων από τα πορίσματα των οποίων εξαρτάται η ποινή. Στη βάση του βρίσκεται η αοριστία της ποινής αφού δεν είναι γνωστό από πριν πότε θα αναμορφωθεί ο δράστης. Έντονη κριτική ασκήθηκε και εξαιτίας της σημαντικής εξουσίας των ειδικών, που λαμβάνουν χωρίς διαφάνεια κρίσιμες αποφάσεις και μέτρα δυσανάλογα προς τη βαρύτητα του εγκλήματος.

! Nothing works: ένσταση κατά αυτού του μοντέλου στη βάση εμπειρικών δεδομένων, παρατηρήθηκε δηλαδή ότι οριακά μειώθηκε το έγκλημα όπου εφαρμόστηκαν τέτοια προγράμματα. Το συμπέρασμα αυτό σχετικοποιήθηκε από τον *Martinson* οπότε και κατευθυνθήκαμε προς το συμπέρασμα ότι *something works*.

Το ρεύμα της **νέας επανένταξης** μετά το 2000 διαφοροποιείται κανονιστικά ως προς την υποχρεωτικότητα συμμετοχής στα αναμορφωτικά προγράμματα. Σκοπός είναι η επανένταξη στο πλαίσιο των ήδη επιβληθεισών ποινών και υπό την αρχή της αναλογικότητας. Υποχωρεί η έννοια της επικινδυνότητας και έρχεται στο προσκήνιο η έννοια του κινδύνου/risk (=η δεκτική εκτίμησης συνισταμένη της πιθανότητας

βλαπτικού συμβάντος και της σοβαρότητας των επιπτώσεών του) ως ένα μέγεθος που μπορούμε να μετρήσουμε και να κατευθύνουμε.

Διεθνή κείμενα πλέον (ΔΣΑΠΔ, Διεθνές Σύμφωνο για τα Δικαιώματα του Παιδιού) επιβάλλουν τη λήψη υπόψη της επανένταξης. Στο Σύνταγμα η σχετική υποχρέωση φαίνεται να πηγάζει από τα άρ. 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1.

Νεότερα μοντέλα αποκατάστασης-επανένταξης

1) RNR (Risk and Needs Responsivity Model): η ένταση των υπηρεσιών κρίνεται από τον *κίνδυνο υποτροπής*. Στόχος είναι *αντιμετώπιση των εγκληματογόνων αναγκών* και μέσα είναι η γενική (η υιοθέτηση δηλαδή νέων αντιλήψεων) και η ειδική (βάσει των ατομικών ιδιοτεροτήτων) *ανταποκρισιμότητα*

2) GLM: Έγκλημα, λέγει, υπάρχει όταν επιδιώκονται τα πρωταρχικά ανθρώπινα αγαθά (ανάγκη δεσμών, επιβίωσης κλπ) με παράνομα μέσα. Στόχος είναι λοιπόν η εξάσκηση του δράστη να αποκτά αυτά τα αγαθά με νόμιμο τρόπο. Αξιοποιούνται θεραπευτικά προγράμματα για την ενεργοποίηση σθενικών πτυχών.

3) Μοντέλο αποχής/απεμπλοκής από το έγκλημα

Αδρανοποίηση/ Αχρήστευση

Πρόκειται για την παρεμπόδιση της δυνατότητας διάπραξης εγκλήματος. Εμπόδια θέτει η ίδια η ποινή πχ φυλάκιση, εντατική επίβλεψη κλπ.

Η αχρήστευση επιτυγχάνεται με την φυλάκιση, ιδίως την παρατεταμένη και με την θανατική ποινή. Βασίστηκε στη συλλογή στοιχείων για τα χαρακτηριστικά των δραστών για τη δημιουργία προγνωστικών, με βάση τη συχνότητα των χαρακτηριστικών. Σκοπός είναι η διάγνωση των θεραπευτικών αναγκών και η πρόγνωση της επικινδυνότητας με σκοπό την αναμόρφωση και αν αυτή δεν είναι δυνατή την αχρήστευση.

Η κριτική ασκήθηκε στα προγνωστικά εργαλεία γιατί παρατηρήθηκαν πολλά ψευδοθετικά αποτελέσματα (πχ πολλοί με αυξημένες πιθανότητες υποτροπής δεν τέλεσαν άλλο έγκλημα). Άλλωστε είναι άγνωστο το υπολειπόμενο διάστημα της «εγκληματικής καριέρας».

Τη δεκαετία του '80 αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον με νέες μελέτες που στηρίζονται σε συνεντεύξεις. Παρατηρήθηκε ότι ένα μικρό ποσοστό δραστών ήταν υπεύθυνο για ένα μεγάλο ποσοστό εγκλημάτων. Αναπτύχθηκε τότε η **επιλεκτική αχρήστευση** με σκοπό την αχρήστευση των (δυνάμει) πολλαπλώς υποτρόπων. Όροι αυτής πέραν της

ύπαρξης κατ' επανάληψη δραστών είναι οι συλληφθέντες να μην αντικαθίστανται από άλλους και η φυλακή να μην αυξάνει την εγκληματικότητα μετά το πέρας της κράτησης. Και εδώ ασκήθηκε κριτική (πχ είναι δίκαιο ο χαμηλής συχνότητας εγκληματίας να τιμωρείται ελαφρύτερα από κάποιον υψηλής συχνότητας που όμως εδώ έχει τελέσει έγκλημα μικρότερης συγκριτικά απαξίας από τον πρώτο;).

Δεοντολογικά επιχειρήματα κατά της αχρήστευσης:

- 1) Δεν ενδιαφέρει τελικά η συνολική προσωπικότητα αφού έμφαση δίνεται σε πτυχές της προσωπικότητας των δραστών και στα χαρακτηριστικά τους
- 2) Λειτουργεί ως «λύση απόγνωσης» η αποδοχή ότι τελικός σκοπός είναι η αχρήστευση και η παραδοχή ότι η εγκληματικότητα είναι ένα σύνηθες φαινόμενο, κάτι εξαιρετικά πιθανό
- 3) Έχει καθαρά ωφελμιστικό χαρακτήρα. Το ερώτημα είναι αν επιτρέπεται να αναλαμβάνουν οι δράστες τον κίνδυνο διάπραξης ενός άλλου εγκλήματος στο μέλλον

Δικαιικό Πρότυπο

Πρόκειται για μία σύγχρονη, μη αμιγή ανταποδοτική θεωρία, με εισηγητή τον **von Hirsch** που αντιμετωπίζει την ποινή ως έκφραση μομφής στο πρόσωπο του δράστη και στο επίκεντρό της βρίσκεται η αρχή της αναλογικότητας εγκλήματος και ποινής. Την δεκαετία του '70 ασκήθηκε κριτική στην παραβίαση δικαιωμάτων από το αναμορφωτικό πρότυπο, στις ποινές αόριστης διάρκειας και στην εξατομικευμένη μεταχείριση των δραστών. Τότε αναπτύχθηκε το δικαιικό πρότυπο.

Είναι επικοινωνιακή θεωρία αφού αντιμετωπίζει την ποινή ως έκφραση μομφής και τον δράστη ως υποκείμενο ικανό να αντιληφθεί και να κατανοήσει τις ηθικές κρίσεις. Συμπληρωματικά στοχεύει και στη γενική πρόληψη δημιουργώντας αντικίνητρα για τους δυνάμει δράστες. Επιδιώκεται όμως αποκλειστικά εντός των ορίων της σχετικής αναλογικότητας (βλ. κατωτέρω) πέραν της οποίας δεν μπορεί να επεκταθεί.

Η αρχή της αναλογικότητας διακρίνει ανάμεσα σε:

- *Σχετική αναλογικότητα*: πρόκειται για τη συγκριτική κατάταξη των ποινών και των εγκλημάτων. Η βαρύτητα της ποινής δηλώνει την απαξία του εγκλήματος και συνεπώς όμοια εγκλήματα πρέπει να τιμωρούνται με συγκρίσιμες ποινές ενώ για εγκλήματα διαφορετικής βαρύτητας επιβάλλονται ποινές αντίστοιχα ταξινομημένες.
- *Βασική αναλογικότητα*: υφίσταται μία κλίμακα ποινών με σημεία αγκίστρωσης της βαρύτερης και ελαφρότερης ποινής και εντός αυτής της κλίμακας στη συνέχεια κατανέμονται όλες οι υπόλοιπες ποινές.

Άρα η σχετική αναλογικότητα δείχνει την ποινή που αντιστοιχεί σε ορισμένο έγκλημα και η βασική θέτει τα όρια. Τα όρια στο ανώτατο ύψος της ποινής θέτουν οι αρχές της αναλογικότητας, ο επικοινωνιακός χαρακτήρας της ποινής και το βιοτικό επίπεδο του θύματος και του δράστη (που πλήττεται με την επιβολή ποινής). Από την άλλη, τα κατώτατα όρια θέτει η γενική πρόληψη. Σημειώνεται πως ιδιαίτερα σημαντική είναι η *αρχή της φειδούς* και η στρατηγική απομείωσης των ποινών που ωθούν προς τη μείωση του ανώτατου ορίου των ποινών.

Μέσα 20^{ου} αιώνα

Η εγκληματικότητα αυτή την περίοδο αυξήθηκε σημαντικά και τα κράτη αναθεώρησαν το ρόλο τους υιοθετώντας ρεαλιστικές πολιτικές. Στο επίκεντρο βρίσκεται σταδιακά η *εγκληματογόνος κατάσταση* λχ αφύλαχτοι χώροι, σκοτεινοί δρόμοι κλπ. Με οικονομικούς όρους, αγαθό αποτελεί η παρουσία στόχων με περιουσιακή αξία, αγοραστές είναι τα πρόσωπα με εγκληματική διάθεση και κόστος η φύλαξη των «αγαθών» ώστε όσο μικρότερη η φύλαξη τόσο χαμηλότερο το κόστος απόκτησης. Κυριαρχεί η εικόνα του ορθολογικού εγκληματία που κάνει στάθμιση κόστους οφέλους. Αποσυνδέεται όμως η αναζήτηση των αιτιών του εγκλήματος από την αντιμετώπισή του.

Το κράτος παράλληλα διαπιστώνει ότι δεν μπορεί με τους δικούς του μηχανισμούς να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το έγκλημα και για αυτό ενεργοποιείται η συνεργασία με τους πολίτες μέσω της ενθάρρυνσης χρήσης κάρτας αντί μετρητών, τοποθέτησης συναγερμών και καμερών ασφαλείας κλπ. Το κράτος εδώ λειτουργεί από απόσταση και αναδεικνύεται ο ρόλος της κοινότητας.

Αποκαταστατική Δικαιοσύνη

Δίνει κατεύθυνση για το πώς πρέπει να αποδίδεται δικαιοσύνη. Διαφέρει από τα λοιπά πρότυπα καθώς αναδεικνύεται η διάσταση της ιδιωτικής διαφοράς που δημιουργείται από το έγκλημα. Στην αρχαιότητα κυριαρχούσε η αντίληψη ότι το έγκλημα είναι ιδιωτική διαφορά (και η βεντέτα είναι μία πρώιμη μορφή αποκαταστατικής δικαιοσύνης αλλά με αντεκδικητικά κίνητρα). Το θύμα είναι ο «μεγάλος χαμένος» αφού κινδυνεύει και από τη δευτερογενή θυματοποίηση μέσω της διαρκούς μαρτυρίας και κατάθεσης του συμβάντος

Ορισμός Marshall: «η διαδικασία με την οποία τα ενδιαφερόμενα μέρη ενός εγκλήματος επιλύουν από κοινού το ζήτημα της αντιμετώπισης των συνεπειών του εγκλήματος και των επιπτώσεών του για το μέλλον».

Ο μόνος νομικός ορισμός εντοπίζεται στο άρ. 2 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Σημαντική είναι η συμβολή του Braithwaite. Δίνονται κατευθύνσεις για διαμόρφωση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής είναι μετά το Απαρτχάιντ.

Η *μαξιμαλιστική θεώρηση* δεν την αντιμετωπίζει απλώς σαν μία θεωρία αλλά ως κοινωνικό κίνημα για την κατάργηση του ποινικού συστήματος. Κρατούσα όμως είναι μάλλον η *μινιμαλιστική θεώρηση*, για την οποία οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης λειτουργούν ως μέσα αντιμετώπισης του εγκλήματος.

Χαρακτηριστική πρακτική η **συνδιαλλαγή**: στηρίζεται στον διάλογο και καταλήγει στην απολογία και δέσμευση του δράστη ότι θα αποκαταστήσει τη βλάβη. Υπάρχουν τρία στάδια: η προκαταρκτική φάση (παραγγελία της συνδιαλλαγής), η κύρια φάση (άμεση επικοινωνία που καταλήγει στη συμφωνία) και το τρίτο στάδιο αξιολόγησης της διαμεσολάβησης και ελέγχου τήρησης της διαδικασίας και συμφωνίας. Επιθυμητό είναι να αποφεύγονται οι όροι δράστης και θύμα και να προτιμάται ο όρος μέρη της διαδικασίας

Παραδείγματα εφαρμογής είναι η συνδιαλλαγή στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων και στον νόμο για την ενδοοικογενειακή βία (Ν. 3500/2006).

Έχει ασκηθεί κριτική για τον κίνδυνο λχ επαναθυματοποίησης ιδίως σε εγκλήματα μίσους οπότε και μπορεί να επιβεβαιωθούν οι φόβοι του θύματος.

Θεωρία των σπασμένων παραθύρων

Σκοπός η αντιμετώπιση της αταξίας. Αν σε ένα κτήριο σπάσει ένα παράθυρο και δεν επιδιορθωθεί, σύντομα θα σπάσουν και τα υπόλοιπα (πχ γιατί θα θεωρούν ότι μπορούν να σπάνε τα παράθυρα αυτού του κτητίου) → η αταξία προκαλεί περισσότερη αταξία και τελικώς δημιουργεί το έγκλημα, προκαλεί φόβο και διασπά την κοινότητα. Δεν ενδιαφέρεται λοιπόν τόσο για την εγκληματικότητα όσο για την αταξία. Σε σχετικό πείραμα, τοποθετήθηκε αρχικά στο Μπρονξ ένα αυτοκίνητο χωρίς πινακίδες και σύντομα λεηλατήθηκε. Αντίθετα σε άλλη περιοχή με κατοίκους με σχετική οικονομική άνεση έμεινε ανέγγιχτο για μία βδομάδα και εκεί όμως αφότου

σκοπίμως προκλήθηκαν φθορές στο αυτοκίνητο, οι κάτοικοι φέρθηκαν παρόμοια με τους κατοίκους του Μπρονξ.

Οι *Wilson* και *Kelling* δίνουν παραδείγματα αντικοινωνικών συμπεριφορών, πολλές από τις οποίες όμως δεν συνιστούν εγκλήματα: βανδαλισμοί, επαιτεία, δημόσια μέθη, ομάδες που προκαλούν φόβο κλπ. Υποστηρίζουν ότι η υγιής κοινότητα έχει υψηλά πρότυπα δημόσιας συμπεριφοράς και αποτελεσματικούς μηχανισμούς διασφάλισής της. Σημαντικοί είναι λοιπόν οι άτυποι μηχανισμοί ελέγχου. Διαφορετικά οι άνθρωποι εγκαταλείπουν την κοινότητα και εγκαθίστανται άτομα χωρίς πρόθεση ανάπτυξης δεσμών με αυτήν. Προβληματίζονται με την αλλαγή του ρόλου της αστυνομίας από όργανο διατήρησης της τάξης σε όργανο αντιμετώπισης του εγκλήματος που δεσμεύεται από θεσμοθετημένες διαδικασίες. Η τήρηση της δημόσιας τάξης όμως θέλει ευελιξία. Θέλουν λοιπόν στενή συνεργασία της αστυνομίας με τους πολίτες για τον καθορισμό επιθυμητών κανόνων συμπεριφοράς. Κατά την εφαρμογή της θεωρίας στη Νέα Υόρκη (Πολιτική Μηδενικής Ανοχής), έγιναν αλλαγές μεταξύ άλλων στο μετρό και στο ανθρώπινο δυναμικό της αστυνομίας (μειώθηκε ο μ.ο. ηλικίας και αυξήθηκε το προσωπικό).

Στην πράξη, σημειώνεται, μπορεί να μην μειώνεται η εγκληματικότητα με την αύξηση πχ των πεζών περιπολιών, υποστηρίζουν όμως ότι οι κάτοικοι έτσι αισθάνονται ασφαλείς αφού πέρα από τον φόβο της εγκληματικότητας υπάρχει και ο φόβος της διατάραξης της τάξης που έτσι μειώνεται.

Κριτική: Είναι άδικο η Πολιτεία να ελέγχει συμπεριφορές που δεν θίγουν κάποιο συμφέρον. Ενισχύεται η δυσμενής μεταχείριση στη βάση προκαταλήψεων. Η θεωρία αυτή αναπτύσσεται στο πλαίσιο της διαμάχης φιλελευθερισμού-κοινοτισμού και προωθείται ένας «σκληρός κοινοτισμός». Αδιαφορούν για τη διερεύνηση των αιτίων και διαμορφώνουν μία εργαλειακής φύσης θεωρία.

Φουκώ

Το έργο του *Επιτήρηση και τιμωρία* είναι θεμελιώδες για την κατανόηση της ποινής. Εκκινεί από εμπειρικές παρατηρήσεις ώστε μέσα από ευρύτερους συσχετισμούς να ερευνήσει το ζήτημα αφαιρετικά. Δεν ασχολείται με τα ηθικά θεμέλια (!) αλλά τονίζει τον ωφελμιστικό χαρακτήρα.

- Η ποινή είναι ένα σύστημα ρύθμισης και εξουσίας που επιβάλλεται σε έναν πληθυσμό.

Δεν επικεντρώνεται στην εξουσία του κράτους αλλά εντοπίζει διάφορες μορφές εξουσίας, διάσπαρτες στην κοινωνική ζωή, οι οποίες αναπτύσσουν μορφές καταπίεσης.

Πρόθεση του Φουκώ είναι να ασκήσει κριτική στις εξελίξεις.

Εκκινεί λοιπόν αντιπαραβάλλοντας δύο διαφορετικές μορφές τιμώρησης. Αφενός περιγράφει τη βάνουση εκτέλεση-διαμελισμό ενός βασιλοκτόνου στο Παρίσι μπροστά σε κόσμο-κοινό και αφετέρου το ημερήσιο πρόγραμμα ενός αναμορφωτηρίου, στο οποίο η ποινή εκτίεται σιωπηλά, μακριά από τον κόσμο και χωρίς κάποιο τελετουργικό ή την χρήση βίας. Τα δύο παραδείγματα αντανakλούν την εποχή τους, το μεν την κλασική εποχή το δε τον μοντέρνο κόσμο. Ιστορικά προβληματίζεται με την εξαφάνιση της βίας ως δημόσιου θεάματος και ευρύτερα με τις τεχνικές και τις μορφές εξουσίας που αντιπροσωπεύονται.

Παρατηρεί ότι η αλλαγή στον τρόπο τιμώρησης είναι ποιοτική. Αλλάζει ο στόχος της ποινής που πλέον είναι ο επηρεασμός του δράστη. Από το ενδιαφέρον για την πράξη μεταβαίνουμε στο ενδιαφέρον για το πρόσωπο με απώτερο στόχο την παραγωγή υπάκουων συμμορφούμενων ανθρώπων. Αναπτύσσεται η γνώση και η επιστήμη για τη παρέμβαση και την ήπια διόρθωση του ανθρώπου. Έτσι η φυλακή ταυτίζεται με την πειθαρχία ως εργαλείο αναμόρφωσης. Τα βασανιστήρια δεν πρέπει να γίνονται αντιληπτά ως έκφανση ανέλεγκτης βαρβαρότητας αλλά ως μέρος της ανακριτικής διαδικασίας με σκοπό την απόσπαση ομολογίας ενώ έπειτα η δημόσια εκτέλεση αποτελούσε βεβαίωση της εξουσίας έναντι των εχθρών του βασιλείου. Εγκαταλείφθηκαν όταν αφενός άρχισαν να αντιμετωπίζονται αρνητικά από το πλήθος και αφετέρου αυξήθηκαν τα εγκλήματα κατά της παρουσίας οπότε και προέκυψε η ανάγκη αποτελεσματικότερης αστυνόμευσης και μείωσης της αυθαιρεσίας.

Τρεις βασικές έννοιες είναι:

- Το **σώμα** στο οποίο στοχεύουν όλοι οι ποινικοί θεσμοί με στόχο ο άνθρωπος να γίνει υπάκουος και χρήσιμος. Ορισμένοι θεσμοί επιδιώκουν την εσωτερίκευση των εντολών ώστε να συμπεριφέρεται ανάλογα.
- Η **εξουσία** (δύναμη) δεν γίνεται αντιληπτή ως κάτι που κατέχουν ορισμένες τάξεις και άτομα. Εντοπίζονται ποικίλες μορφές κυριαρχίας και υποταγής. Έτσι η δύναμη είναι διάσπαρτη και ενίοτε παραγωγική (όχι μόνον καταπιεστική). Η

πηγή της δεν εντοπίζεται κάπου σταθερά, το ποιος την ασκεί αφορά τις χρησιμοποιούμενες τακτικές και στρατηγικές.

- Η άσκηση της εξουσίας τέλος στηρίζεται έντονα στη **γνώση**, στην κατανόηση δηλαδή των δυνάμεων, των αδυναμιών και της δυνατότητας αλλαγής του ανθρώπου. Η γνώση δεν παράγεται ανεξάρτητα από το σκοπό χρήσης της.

Ο Φουκώ δεν αξιολογεί θετικά το νέο σύστημα. Οι τεχνικές αυτές παρατηρεί ότι περιορίζουν την ελευθερία. Αποκορύφωμα αυτών των τεχνικών είναι το Πανοπτικόν του Μπένθαμ. Οι τεχνικές πανοπτικισμού συνδέονται με την άσκηση εξουσίας επί του σώματος και της ψυχής και ιδίως με τον επηρεασμό του ασώματος. «Ο άνθρωπος αντικαθιστά [προοδευτικά] το ζώο στο θηριοτροφείο». Η εξουσία αυξάνεται όταν είναι παρασκηνιακή και χωρίς να καταφεύγει στη βιαιότητα και καταλήγει στη διαμόρφωση της πειθαρχικής κοινωνίας.

Συνοψίζοντας, ο Φουκώ ερευνά αφενός την εξέλιξη των τρόπων τιμωρίας και αφετέρου τους λόγους εξάπλωσης της φυλακής (οι μέθοδοι της οποίας ομοιάζουν με τις μεθόδους στον στρατό, τα μοναστήρια κλπ). Μολονότι ήταν αρνητικός απέναντι στο νέο αυτό σύστημα δεν πρότεινε κάποια εναλλακτική. Εδώ έγκειται η κριτική που ασκείται εναντίον του. Περιορίστηκε μόνον στο να πει ότι «οι μάζες θα ανακαλύψουν τον τρόπο αντιμετώπισης των εχθρών τους χωρίς το δικαστήριο».

Παθολογία του συστήματος ποινών και στρατηγική έμμεσης μείωσης ποινών

Πέρα από τις ποινές προβλέπονται και θεσμοί που αποτρέπουν την έκτιση της ποινής ή μειώνουν τη διάρκειά της πχ μετατροπή, αναστολή, υφ' όρον απόλυση. Από τη δεκαετία του '50 μέχρι την εισαγωγή του νέου ΠΚ και ιδίως ενόψει του υπερπληθυσμού στις φυλακές, επεκτάθηκαν οι θεσμοί αυτοί και διευρύνονταν τα όριά τους ενώ αυξήθηκε και ο ευεργετικός υπολογισμός (πλασματικός υπολογισμός της ποινής με βάσει αυτήν που πράγματι εκτίθηκε πχ 1 μέρα υπολογίζεται ως 2 πλασματικές).

Παρατηρήθηκε όμως το εξής φαινόμενο: αφενός αυξήθηκαν τα όρια υπολογισμού των θεσμών που επέτρεπαν την έκτιση της ποινής και η εφαρμογή ορισμένων έγινε δεσμευτική για το δικαστήριο. Αφετέρου όμως αυστηριοποιήθηκε σε αρκετά πεδία μέσω της κακουργηματοποίησης των εγκλημάτων και επέκταση ακόμα και της ισόβιας κάθειρξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία *σχιζοειδούς πολιτικής* που έπασχε από διγλωσσία και πολυπλοκότητα.

Η στρατηγική έμμεσης μείωσης των ποινών αναπτύχθηκε ιδίως για την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού στις φυλακές που οφείλεται κυρίως στην άνιση κατανομή. Η πίεση που ασκήθηκε στο σωφρονιστικό σύστημα μεταφέρθηκε στο νομοθέτη που δεν μείωσε ευθέως τις ποινές αλλά αντέδρασε έμμεσα, δρώντας κατά τρόπο που δεν δείχνει κάποιο μακροπρόθεσμο στόχο και προσπαθεί να αποφύγει τις πολιτικές αντιδράσεις.

- Αποτέλεσμα αυτού η παθολογία του συστήματος ποινών, η αποδόμηση του παλιού ΠΚ μέσω της θέσπισης νόμων προσωρινής ισχύος, η *ad hoc* διαχείριση του προβλήματος, η απομάκρυνση από τους στόχους της ποινής και η τεράστια απόκλιση μεταξύ επιβληθεισών και πράγματι εκτιθεισών ποινών. Παράλληλα οι δράστες μεσαίων εγκλημάτων παρέμεναν ατιμώρητοι λόγω της εκμηδένισης των ποινών.

Ο νέος ΠΚ

Ο νέος ΠΚ έχει στραφεί προς το δικαιοϊκό πρότυπο. Επισημαίνεται ότι η αρχή της αναλογικότητας κατά το δικαιοϊκό πρότυπο είναι στραμμένη προς το παρελθόν ενώ η αναλογικότητα όπως συναντάται πχ στο Σύνταγμα είναι στραμμένη προς το μέλλον (σχέση μέσου προς σκοπό). Οι δύο έννοιες είναι επάλληλες και η αιτιολογική έκθεση του νέου ΠΚ φαίνεται να τις συγχέει.

Λειτουργεί με συνεκτικό τρόπο προς τον εξορθολογισμό της ποινής και την αρχή της αναλογικότητας καταργώντας διατάξεις του παλιού ΠΚ πχ για την ιδιαίτερη επικινδυνότητα του δράστη ή την υποτροπή.

Η επιμέτρηση της ποινής

Η δικαστική επιμέτρηση στο άρ. 79 ΠΚ στηρίζεται στο δικαιοϊκό πρότυπο το οποίο αμβλύνεται προς τις συνεπειοκρατικές θεωρίες (βλ. εδάφιο β). Τελικώς φαίνεται να κινείται προς τον περιοριστικό ανταποδοτισμό, μία ελαστική παραλλαγή του δικαιοϊκού προτύπου, που επιτρέπει την μείωση της ποινής προς όφελος του δράστη. Έχει στηριχθεί στην αντίστοιχη διάταξη του Γερμανικού ΠΚ, στην οποία όμως έχει ασκηθεί έντονη κριτική.

Στο άρ. 104B προβλέπονται λόγοι δικαστικής άφεσης της ποινής, οι οποίοι φαίνεται να συμβαδίζουν με την αρχή της φειδούς.

Οι επιμετρητικές περιστάσεις του άρ.79 παρ. 5 όμως προσθέτουν στοιχεία κατά του δράστη και απομακρύνονται από το άδικο και την ενοχή.

Οι ελαφρυντικές περιστάσεις του άρ. 84 θέτουν ένα νέο πλαίσιο ποινής και φαίνεται να επηρεάζεται από το αναμορφωτικό πρότυπο. Η παράγραφος 2 χρησιμοποιεί ενδεικτική απαρίθμηση («θεωρούνται ιδίως»), τα δικαστήρια όμως δεν έχουν διαπλάσει άλλες περιστάσεις.

Ο σύννομος βίος αντικατέστησε τον έντιμο βίο και απομακρύνεται από τον ηθικισμό που δεν αφορά το ποινικό δίκαιο. Παραμένει όμως προβληματική η επίκλησή του σε πράξεις ιδιαίτερης κοινωνικοηθικής απαξίας (βλ. δίκη Χρυσής Αυγής και την επίκληση από τους κατηγορούμενους κοινωνικής προσφοράς).

Ο σύννομος βίος όμως είναι στοιχείο εντελώς ξένο προς το δικαιικό πρότυπο το οποίο δεν ενδιαφέρεται για πρότερες καταδίκες. Επειδή όμως απέχει από την πραγματικότητα να μην λαμβάνεται καθόλου υπόψη το λευκό ποινικό μητρώο, διαμορφώθηκε το **PLM (progressive loss of mitigation) Model**, το οποίο επιτρέπει την κρατική ανεκτικότητα που δεν εξαφανίζεται με την τέλεση του πρώτου αδικήματος, ιδίως αν είναι ήσσονος βαρύτητας. Σταδιακά αυτή η ανεκτικότητα φθίνει μέχρι το σημείο 0 οπότε και θα τιμωρείται με την ποινή που αντιστοιχεί στη βαρύτητα του εγκλήματος. Αναγνωρίζει δηλαδή ότι η απεμπλοκή από το έγκλημα είναι σταδιακή και δεν αρκεί η άπαξ χορήγηση ενός ελαφρυντικού.

Το Σωφρονιστικό Δίκαιο

Το σωφρονιστικό δίκαιο αντίθετα από το σύστημα έκτισης των ποινών (που πλησιάζει τις ανταποδοτικές θεωρίες) βρίσκεται πιο κοντά στο αναμορφωτικό πρότυπο. Ο όρος σωφρονισμός χρησιμοποιείται πλέον για λόγους παράδοσης αλλά με διαφορετικό περιεχόμενο. Αρκετά έντονη είναι η παρουσία του *soft law* (ιδίως από διεθνείς οργανισμούς και *fora*) από το οποίο βέβαια λείπει το στοιχείο του εξαναγκασμού, περιλαμβάνει όμως κοινές αρχές και αξίες των κρατών και φαίνεται να λαμβάνεται υπόψη κατά τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία.

Το δικαίωμα στην κοινωνική επανένταξη δείχνει τη στοχοθεσία της ποινής (γιατί δλδ εγκλείεται ο καταδικασθείς σε κατάσταση κράτησης). Πρώτη φορά χρησιμοποιείται ο όρος «επανένταξη» και μάλιστα ως στόχος στον Ν. 1851/1989, χωρίς όμως να δίδεται το περιεχόμενο της έννοιας (μετανομικός όρος του οποίου γίνεται χρήση αλλά δεν δίδεται ορισμός). Παράλληλα το ΔΣΑΠΔ κατοχυρώνει ως στόχους του εγκλεισμού την αναμόρφωση και την επανένταξη.

Σημαντική για την ομαλή επανένταξη είναι και η δυνατότητα παροχής αδειών, οι οποίες στο ισχύον δίκαιο διακρίνονται σε τακτικές και έκτακτες (βλ. τα σχετικά άρθρα).

Ο ισχύων σωφρονιστικός κώδικας τηρεί ουδέτερη στάση στο θεωρητικό ζήτημα του σκοπού της ποινής. Η συμμετοχή σε προγράμματα αναμόρφωσης είναι καθαρά οικειοθελής. Πάντως δίνονται κίνητρα συμμετοχής σε τέτοια προγράμματα καθώς συνδέονται με τον ευεργετικό υπολογισμό της ποινής. Σημειώνεται πως κατά την κράτηση, παραβιάζεται το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας υπό την σχετική έννοια του περιορισμού εντός ενός συγκεκριμένου χώρου, του καταστήματος κράτησης. Απαγορεύεται η απόλυτη αποστέρηση του δικαιώματος, δηλαδή η απαγόρευση κάθε σωματικής κίνησης.

Το Πειθαρχικό Δίκαιο

Το πειθαρχικό δίκαιο διαχειρίζεται καταστάσεις που αναπτύσσονται ενός του καταστήματος με τρόπο άμεσο και οι οποίες αφορούν στη συμβίωση εντός αυτού. Εδώ μάλλον έγκειται και η *ratio* του. Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα άρθρα 65 επόμενα του Σωφρονιστικού Κώδικα (χρησιμεύει η ανάγνωση όλων των κρίσιμων άρθρων).

Διευκρινίζεται το περιεχόμενο των εννοιών:

Πειθαρχικά παραπτώματα: δεν ορίζεται νομοθετικά η πειθαρχία, πρόκειται όμως για πράξεις που απαγορεύεται να τελούνται κατά την έκτιση και απειλούνται πειθαρχικές ποινές. Χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες, βλ την τριχοτόμηση των πινών υπό τον παλιό ΠΚ. Πολλά παραπτώματα της κατηγορίας Α είναι μάλιστα και ποινικά αδικήματα (έχουν διττή φύση)

Εισαγγελέας επόπτης: πρόκειται για εισαγγελέα που εγγυάται την τήρηση της αρχής της νομιμότητας. Επισκέπτεται εβδομαδιαία το κατάστημα κράτησης, έχει υποχρέωση ακρόασης των κρατουμένων και προεδρεύει στο *πειθαρχικό συμβούλιο*.

Πειθαρχικές ποινές: προβλέπονται στο άρ. 69. Πλέον επαχθής κύρωση θεωρείται η μεταγωγή σε άλλο κατάστημα αν αναλογιστούμε την εμπειρία των νεοεισερχομένων και την προσπάθεια ένταξης σε ομάδες.

Η κοινωνιολογία της φυλακής

Ασχολείται με τα χαρακτηριστικά των κοινωνιών που διαμορφώνονται εντός των καταστημάτων κράτησης. Πρόκειται για κλάδο της ποινολογίας που αναπτύχθηκε κυρίως μετά τη δεκαετία του '50 στην Αγγλία και βασίζεται στην εμπειρική

παρατήρηση των αλληλεπιδράσεων των κρατουμένων μεταξύ τους, με τους φύλακες αλλά και ευρύτερα του τρόπου ζωής τους. Πέρα από την *παρατήρηση* αξιοποιείται και η *συνέντευξη*, η δομημένη δηλαδή επικοινωνία με τα ερευνητικά υποκείμενα. Μπορεί να έχει την μορφή ερωτηματολογίου (αρνητικά του είναι η προϋπόθεση της ικανότητας και προθυμίας ανάγνωσης και η υποσυνείδητη παραπομπή του στην γραφειοκρατική λειτουργία που προκαλεί δυσφορία) ή και ελεύθερης συζήτησης. Προτιμώνται γενικότερα εργαλεία που παρέχουν ευελιξία. Τρίτο εργαλείο είναι η *έρευνα αρχείου* πχ πρακτικά πειθαρχικού συμβουλίου, χρονοδιάγραμμα κλπ. Η φυλακή πάντως είναι ένα ιδιόμορφο ερευνητικό περιβάλλον και απαιτείται η δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης τόσο με τους κρατουμένους όσο και με τη διοίκηση της φυλακής που συχνά δυσπιστεί απέναντι στην έρευνα και τις προθέσεις της.